

ภูมิปัญญาไทยกับการส่งเสริมการเรียนรู้และการสร้างอาชีพ

Thai Local Wisdom and their Roles in Promoting Learning and Occupations

สมาลี สังข์ศรี

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีจุดประสงค์เพื่อ ๑) ศึกษาสภาพการถ่ายทอดความรู้และการส่งเสริมอาชีพของครูภูมิปัญญาไทย ๒) ศึกษารูปแบบและกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาไทย ๓) ศึกษาแนวทางส่งเสริมให้ครูภูมิปัญญาไทยร่วมส่งเสริมการเรียนรู้และการประกอบอาชีพของประชาชนในชุมชนกลุ่มตัวอย่างได้จากทุกภูมิภาคทั่วประเทศประกอบด้วย ๑) ภูมิปัญญาไทยที่มีความเชี่ยวชาญใน ๙ ด้าน จำนวน ๓๖ คน ๒) ครูการศึกษาในระบบ ๒๑๖ คน ๓) ครูการศึกษานอกระบบ ๑๕๐ คน ๔) ประชาชนผู้มารับบริการจากครูภูมิปัญญาไทย ๓๖๐ คน และ ๕) ผู้เชี่ยวชาญด้านภูมิปัญญาไทย ๓๐ คน เครื่องมือวิจัยประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์ครูภูมิปัญญาไทยและประชาชนผู้รับบริการ และแบบสอบถามครูการศึกษาในระบบและการศึกษานอกระบบ วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยในประเด็นหลัก สรุปได้ดังนี้ ๑) ครูภูมิปัญญาไทยทั้ง ๙ ด้าน ได้มีส่วนส่งเสริมการเรียนรู้ทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ได้แก่ การช่วยเป็นวิทยากรเป็นแหล่งศึกษาดูงาน ส่งเสริมการประกอบอาชีพได้แก่ ช่วยฝึกอบรมอาชีพและช่วยแนะนำการหารายได้เสริม ๒) รูปแบบและกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาไทย มีหลายลักษณะหลายวิธีการผสมผสานกัน ได้แก่ การอธิบาย สาธิต และ ฝึกปฏิบัติในสถานการณ์จริง ๓) แนวทางเพื่อให้ครูภูมิปัญญาไทยได้ส่งเสริมการเรียนรู้ในระบบ การเรียนรู้นอกระบบ การเรียนรู้ตามอัธยาศัยได้แก่ กำหนดให้มีหลักสูตร กิจกรรมการเรียนการสอนและแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาไทย และส่งเสริมการประกอบอาชีพของประชาชนโดยช่วยฝึกอบรมอาชีพในหลายด้าน เป็นแหล่งความรู้ด้านอาชีพ และเผยแพร่ความรู้ผ่านสื่อต่างๆ

คำสำคัญ: ภูมิปัญญาไทย / การส่งเสริมการเรียนรู้ / การสร้างอาชีพ

Abstract

The objectives of this study were: 1) to study the present situation of learning and occupations promotion by Thai local wisdom; 2) to study formats and learning processes existing at the local wisdom learning centres; and 3) to propose guidelines for encouraging Thai local wisdom to participate in promoting learning and occupations of people in the communities. The samples, who were drawn from every region of the country, included: 36 local wisdom experts in 9 aspects of expertise; 216 schoolteachers; 180 non-formal education teachers; 360 local people who obtained knowledge from the local wisdom experts; and 30 experts in Thai local wisdom. The research instruments included interview forms for the local wisdom experts and also for rural people, questionnaires for local schoolteachers and also for non-formal education teachers. The data were analyzed by frequency, percentage, mean and content analysis.

The main findings were: 1) The local wisdom experts in 9 aspects of expertise have promoted learning in the form of formal, non-formal and informal education such as serving as resource people and their centres serve as places for a study visit. They also promoted occupations in various forms such as organizing vocational training and giving advice for generating income; 2) The format and learning processes occurred were integrated in various forms such as lecturing, demonstrating, and practicing in real life situations; 3) The guidelines proposed for encouraging the local wisdom to promote formal, non-formal and informal education included assigning a curriculum, teaching and learning, and using learning resources related to local wisdom. To promote occupations, organizing vocational training in various fields, having vocational resource centres, and disseminating vocational knowledge through various kinds of media were identified as essential.

KEYWORDS: THAI LOCAL WISDOM / LEARNING PROMOTION / OCCUPATIONAL PROMOTION

บทนำ

ความเจริญทางวัฒนธรรมแสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองของชนชาติที่ได้รับการสั่งสมมาเป็นเวลานาน จนซึมซับอยู่ในวิถีชีวิตของประชาชนและสืบทอดต่อกันมา ประเทศไทยมีความเจริญทางวัฒนธรรมอย่างยาวนาน เป็นประเทศที่มีวัฒนธรรมประเพณีเป็นของตนเอง ประเทศต่างๆ ทั่วโลกให้การยอมรับในเอกลักษณ์ของชาติไทยสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน ภูมิปัญญาไทยเป็นสิ่งที่มีความค่า ยากจะหาประเทศใดเสมอเหมือนได้ เป็นสิ่งที่บรรพบุรุษได้ ประดิษฐ์คิดค้น และรังสรรค์ จนกลายเป็นส่วนหนึ่งของการดำรงชีวิตของประชาชน และได้ถ่ายทอดสืบทอดกันมาสู่ลูกหลานรุ่นต่อมา ศิลปวัฒนธรรมอันดีงามเหล่านี้มีคุณค่า ควรแก่การอนุรักษ์ และธำรงรักษาไว้ให้อยู่คู่สังคมไทยสืบไป

ภูมิปัญญาอาจมีการเรียกชื่อต่างๆ กัน เช่น ภูมิปัญญาชาวบ้าน ปรชาญ์ชาวบ้าน ภูมิปัญญาไทย ภูมิปัญญาท้องถิ่น แต่มีความหมายใกล้เคียงกัน จากการศึกษานิยามที่ให้ไว้โดยนักการศึกษาหลายๆ ท่าน เช่น ประเวศ วะสี (๒๕๓๐) เอกวิทย์ ณ ถลาง (๒๕๔๒) เหม ทองชัย (๒๕๔๔) สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (๒๕๔๙) สรุปได้ว่า ภูมิปัญญา หมายถึง ความรู้และประสบการณ์ของประชาชนในท้องถิ่นที่ได้จากการเรียนรู้ ฝึกฝน อบรม สั่งสอน และถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษหลายรุ่น หรือเป็นความรู้หรือประสบการณ์ที่เกิดจากการประกอบอาชีพ การดำเนินชีวิตและจากธรรมชาติแวดล้อม เป็นความรู้ที่ได้จากการปฏิบัติ มีผลผลิตที่เป็นรูปธรรม เป็นความรู้ที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของคนในท้องถิ่น ภูมิปัญญาเหล่านี้มีหลายด้าน ได้แก่ เกษตรกรรม การจักสาน

การแกะสลัก การตีมีด การทำเครื่องดนตรีไทย การทำอาหาร การทำขนม การปั้น การก่อสร้าง และการแพทย์แผนไทย เป็นต้น ภูมิปัญญาไทยในทุกด้านจะเกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่ของสังคมไทยแทบทั้งสิ้น นักการศึกษาได้กล่าวว่าภูมิปัญญาเป็นสิ่งที่เสริมสร้างความสามารถ ทำให้คนใช้ชีวิตร่วมกันอย่างสันติสุข ช่วยสร้างความสมดุลระหว่างคนกับธรรมชาติแวดล้อม ทั้งช่วยให้ดำรงชีวิตและปรับเปลี่ยนให้ทันต่อความเปลี่ยนแปลงจากผลกระทบที่เกิดจากสังคมภายนอกได้อย่างเหมาะสม ตลอดทั้งช่วยส่งเสริมการพัฒนาอาชีพของประชาชน สร้างความมั่นคงให้กับสังคมและประเทศชาติสำหรับบุคคลผู้ที่มีความรู้และประสบการณ์สั่งสมมาดังกล่าวบางครั้งอาจจะเรียกว่าภูมิปัญญาหรืออาจจะเรียกว่าครุภูมิปัญญา

ด้วยคุณค่าและความสำคัญของภูมิปัญญาไทยดังกล่าว รัฐบาลได้ให้ความสำคัญในการส่งเสริมและอนุรักษ์ภูมิปัญญาไทยหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ (แก้ไขเพิ่มเติม ๒๕๔๕) ได้ให้ความสำคัญและยกย่องคุณค่าภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาไทยและได้กำหนดแนวทางในการใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาไทยในการพัฒนาการศึกษาทุกรูปแบบ เพื่อดำเนินการตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (หรือสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาในปัจจุบัน) ได้จัดทำนโยบายส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการพัฒนาการศึกษา มีการคัดเลือกและยกย่องเชิดชูเกียรติครุภูมิปัญญาไทย มีการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาไทยในแต่ละท้องถิ่นเพื่อให้เป็นศูนย์กลางถ่ายทอดและเผยแพร่ความรู้ของครุภูมิปัญญาไทย

แก่ประชาชนในชุมชนและผู้สนใจทั่วไป (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, ๒๕๔๕, ๒๕๔๖ก, ๒๕๔๖ค) นอกจากนั้นยังได้จัดกลุ่มประเภทของภูมิปัญญาไทยออกเป็น ๙ ด้าน ดังนี้คือ ๑) ด้านเกษตรกรรม ได้แก่ ความรู้ ความเชี่ยวชาญในการทำการเกษตรแบบผสมผสาน การแก้ปัญหาการเกษตร การแก้ปัญหาด้านการผลิต (เช่น การแก้ไขโรคและแมลง) และการรู้จักปรับใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับการเกษตร เป็นต้น ๒) ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม ได้แก่ การผลิตและการจำหน่ายผลผลิตทางหัตถกรรม เช่น การรวมกลุ่มของกลุ่มโรงงานยางพารา กลุ่มโรงสี กลุ่มหัตถกรรม เป็นต้น ๓) ด้านการแพทย์แผนไทย ได้แก่ การนวดแผนโบราณ การดูแลรักษาสุขภาพแบบพื้นบ้าน การดูแลรักษาสุขภาพแผนโบราณไทย เป็นต้น ๔) ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การทำแนวปะการังเทียม การอนุรักษ์ป่าชายเลน การจัดการป่าต้นน้ำและป่าชุมชน เป็นต้น ๕) ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน ได้แก่ การบริหารกองทุน ธุรกิจชุมชน ทั้งกองทุนของชุมชนในรูปของสหกรณ์ออมทรัพย์ และธนาคารหมู่บ้าน เป็นต้น ๖) ด้านศิลปกรรม ได้แก่ ความสามารถในการผลิตผลงานทางด้านศิลปะสาขาต่างๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม วรรณกรรม ทศนศิลป์ คีตศิลป์ ศิลปะมวยไทย เป็นต้น ๗) ด้านภาษาและวัฒนธรรม ได้แก่ ความสามารถผลิตผลงานเกี่ยวกับด้านภาษาทั้งภาษาถิ่น ภาษาโบราณ ภาษาไทย และการใช้ภาษาตลอดทั้งด้านวรรณกรรมทุกประเภท ๘) ด้านปรัชญา ศาสนาและประเพณี ได้แก่ การประยุกต์และปรับใช้หลักธรรมคำสอนทางศาสนา ความเชื่อ และประเพณีดั้งเดิมที่มีคุณค่า ให้เหมาะสมต่อการประพฤติปฏิบัติให้บังเกิดผลดีต่อบุคคล

และสิ่งแวดล้อม ๙) ด้านโภชนาการ ได้แก่ ความสามารถในการเลือกสรร ประดิษฐ์ และปรุงแต่งอาหารคาวหวานประเภทต่างๆ

การที่ประเทศไทยมีภูมิปัญญามากมายหลายด้านเช่นนี้ นับว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่ายิ่ง เพราะภูมิปัญญาท้องถิ่นนับเป็นแหล่งการเรียนรู้อีกรูปแบบหนึ่งที่จะส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิต สามารถส่งเสริมทั้งการศึกษาในระบบโรงเรียน การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการศึกษาที่ช่วยให้ประชาชนได้เรียนรู้อย่างต่อเนื่อง มีความรู้พื้นฐานที่จำเป็น มีทักษะในการประกอบอาชีพและมีคุณภาพชีวิตที่ดี เพราะภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นสิ่งที่ผสมผสานอยู่ในวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของคนไทย ช่วยให้การเรียนรู้เกิดขึ้นในท้องถิ่น ประชาชนหรือกลุ่มเป้าหมายเข้าถึงแหล่งความรู้ได้สะดวกยิ่งขึ้น ทำให้การเรียนรู้เกิดขึ้นได้ในการดำเนินชีวิตในการทำงาน การเรียนรู้เกิดขึ้นได้ทุกที่ ทุกเวลา ทุกสถานที่

นอกจากนั้นภูมิปัญญายังเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากวิถีชีวิตดำเนินอยู่ควบคู่กับการดำเนินชีวิต และภูมิปัญญาสามารถช่วยแก้ปัญหาและพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคลได้อย่างเหมาะสมกับบริบทของแต่ละท้องถิ่น ดังนั้น จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะมีการอนุรักษ์ สืบสาน และเผยแพร่องค์ความรู้ และประสบการณ์ที่ล้ำค่าเหล่านี้ของภูมิปัญญาไปสู่ประชาชนทุกช่วงอายุให้ได้ศึกษา ได้เรียนรู้ และที่สำคัญที่สุดคือนำไปสู่การปฏิบัติได้ จากงานศึกษาข้อมูลจากงานวิจัยทางด้านภูมิปัญญาไทย เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาไทยในการจัดการเรียนการสอนหรือการส่งเสริมการเรียนรู้ พบว่ามีอยู่บ้างแต่ยังค่อนข้างน้อยเมื่อเทียบกับภูมิปัญญาไทยที่มีคุณค่าและมีอยู่ทุกภูมิภาคของ

ประเทศ ทั้งๆที่ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาไทยนับเป็นกำลังสำคัญสำหรับการจัดการศึกษาตลอดชีวิต และการส่งเสริมความเป็นอยู่และการประกอบอาชีพของคนในประเทศ ดังนั้น หากได้มีการศึกษาแนวทางที่จะส่งเสริมให้ครูภูมิปัญญาเหล่านี้ได้ดำเนินบทบาทอย่างเต็มศักยภาพแล้ว จะช่วยให้ประชาชนในแต่ละชุมชนมีโอกาสเรียนรู้ตลอดชีวิตมากยิ่งขึ้น ประชาชนสามารถจะปรับตัวได้อย่างเหมาะสมและมีอาชีพที่สอดคล้องกับสภาพสังคมสิ่งแวดล้อม สังคมไทยก็จะเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ตามเป้าหมายที่วางไว้ ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะดำเนินการวิจัยโดยมีวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้

วัตถุประสงค์

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ

๑. ศึกษาสภาพการถ่ายทอดความรู้และการส่งเสริมอาชีพของครูภูมิปัญญาไทยผ่านศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาไทย

๒. ศึกษารูปแบบและกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาไทยแต่ละประเภท

๓. ศึกษาแนวทางส่งเสริมให้ครูภูมิปัญญาไทยได้มีส่วนร่วมในการส่งเสริมการเรียนรู้และการประกอบอาชีพของประชาชนในชุมชน

วิธีการวิจัย

กลุ่มตัวอย่างสำหรับการวิจัยประกอบด้วยบุคคล ๕ กลุ่ม คือ ๑) ครูภูมิปัญญาไทย ๙ ด้าน (คือ ด้านเกษตรกรรม ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม ด้านแพทย์แผนไทย ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านกองทุน

และธุรกิจชุมชน ด้านศิลปกรรม ด้านภาษาและวรรณกรรม ด้านปรัชญา ศาสนาและประเพณี และด้านโภชนาการ) เลือกแบบเจาะจงโดยศึกษาข้อมูลจากทำเนียบครูภูมิปัญญา ซึ่งรวบรวมไว้โดยสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาและการสอบถามผู้รู้และคนในท้องถิ่น เลือกกลุ่มตัวอย่างมาด้านละ ๔ ท่าน โดยให้กระจายทุกภาคาคละ ๑ ท่าน เพราะฉะนั้นใน ๙ ด้าน จะได้กลุ่มตัวอย่างครูภูมิปัญญาจำนวน ๓๖ ท่าน ๒) ครูในระบบโรงเรียน เลือกโดยการสุ่มอย่างง่ายจากครูโรงเรียนประถมและมัธยมที่อยู่ในพื้นที่เดียวกับครูภูมิปัญญาแต่ละท่านที่เป็นกลุ่มตัวอย่างโดยสุ่มมาพื้นที่ละ ๖ คน ได้กลุ่มตัวอย่างรวม ๒๑๖ คน ๓) ครูการศึกษานอกระบบ เลือกจากบุคลากรของหน่วยงานการศึกษานอกระบบ (กศน. อำเภอ) ที่อยู่ในพื้นที่เดียวกับครูภูมิปัญญาแต่ละท่าน พื้นที่ละ ๕ คน ได้กลุ่มตัวอย่างครูการศึกษานอกระบบ ๑๘๐ คน ๔) ประชาชน ผู้มารับความรู้จากครูภูมิปัญญาไทยในแต่ละพื้นที่ เลือกแบบบังเอิญจากประชาชนที่มารับความรู้ในช่วงที่ผู้วิจัยไปสัมภาษณ์ครูภูมิปัญญาไทย กลุ่มตัวอย่างประชาชนพื้นที่ละ ๑๐ คน ได้กลุ่มตัวอย่างประชาชนใน ๓๖ พื้นที่รวมเป็น ๓๖๐ คน ๕) ผู้เชี่ยวชาญด้านภูมิปัญญาไทย เลือกแบบเจาะจง ๓๐ คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วยแบบสัมภาษณ์ครูภูมิปัญญาไทย แบบสัมภาษณ์ประชาชนผู้มารับความรู้ในศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาไทย แบบสอบถามครูการศึกษาในระบบโรงเรียน และแบบสอบถามครูการศึกษานอกระบบ

การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยประสานงานกับผู้อำนวยการศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัด ผู้อำนวยการศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียน

อำเภอและผู้อำนวยการโรงเรียนที่เลือกเป็นกลุ่มตัวอย่าง ในแต่ละพื้นที่ เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการประสานงานเพื่อให้ผู้วิจัยเข้าไปเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างแต่ละกลุ่ม ด้านการวิเคราะห์ข้อมูล ข้อมูลเชิงปริมาณผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ส่วนข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ซึ่งเป็นข้อมูลเชิงคุณภาพทำการวิเคราะห์โดยสรุปประเด็นเนื้อหา

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยในประเด็นสำคัญสรุปได้ ดังนี้

ตอนที่ ๑ สภาพการจั้ดบริการถ่ายทอดความรู้ของครูภูมิปัญญาไทยผ่านศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาไทย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้ศึกษาภูมิปัญญาไทย ทั้ง ๙ ด้านด้านละ ๔ คน ได้แก่ ด้านเกษตรกรรม ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม ด้านแพทย์แผนไทย ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน ด้านศิลปกรรม ภาษาและวรรณกรรม ด้านปรัชญา ศาสนา และประเพณี และด้านโภชนาการ ซึ่งครูภูมิปัญญาไทยทั้ง ๓๖ ท่านที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในครั้งนี้บางท่านไปให้บริการความรู้แก่ประชาชนอยู่ที่ศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาไทยในชุมชน ส่วนบางท่านใช้บ้านของท่านเป็นศูนย์การเรียนรู้ โดยทั่วไปศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาไทยจัดที่ตั้งขึ้นในแต่ละท้องถิ่นนั้น สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาเป็นหน่วยงานสนับสนุนการจัดตั้งและงบประมาณในระยะแรก มีกรรมการชุมชนจัดหาสถานที่และช่วยกันดูแลเพื่อให้เป็นแหล่งรวบรวมองค์ความรู้ของภูมิปัญญาไทย เป็นศูนย์กลางใน

การเผยแพร่ความรู้ของภูมิปัญญาไทย เป็นแหล่งศึกษาค้นคว้าและให้ความรู้แก่ผู้สนใจ เป็นแหล่งเผยแพร่ภูมิปัญญาไทยไม่ให้สูญหาย นอกจากนี้ยังเป็นการสร้างอาชีพแก่สมาชิกในชุมชน ส่งเสริมอาชีพของท้องถิ่น ให้ประชาชนมีการรวมตัวกันประกอบอาชีพภายในชุมชน

สภาพการส่งเสริมการเรียนรู้และการประกอบอาชีพของครูภูมิปัญญาไทยมี ดังนี้

๑. ด้านการส่งเสริมการเรียนรู้

ในสภาพปัจจุบัน ครูภูมิปัญญาไทยทั้ง ๙ ด้าน ได้มีส่วนในการส่งเสริมการเรียนรู้ ทั้งการเรียนรู้ในระบบโรงเรียน การเรียนรู้นอกระบบ และการเรียนรู้ตามอัธยาศัย ดังต่อไปนี้

๑) การเรียนรู้ในระบบโรงเรียนผลการวิจัยพบว่า ครูภูมิปัญญาไทยได้ช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ในระบบโรงเรียน ได้แก่ ช่วยโรงเรียนพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นในสาระที่ภูมิปัญญามีความรู้ อยู่ เช่น การแกะสลัก การปั้น การเกษตร เป็นต้น ช่วยเป็นวิทยากร มีทั้งเป็นวิทยากรตลอดภาคการศึกษาและเป็นวิทยากรเป็นบางโอกาส เป็นแหล่งความรู้ นักเรียน นักศึกษามักจะมาขอสัมภาษณ์ขอความรู้จากครูภูมิปัญญาเพื่อนำไปจัดทำรายงาน เป็นแหล่งค้นคว้าข้อมูล ครูภูมิปัญญาไทยหลายท่านได้รวบรวมความรู้ในรูปแบบเอกสาร ตำรา วัสดุของจริง และสื่ออื่นๆ จัดเก็บเป็นหมวดหมู่ให้นักเรียน หรือผู้สนใจมาศึกษาได้ เป็นแหล่งศึกษาดูงาน เช่น ครูภูมิปัญญาทางด้านเกษตรกรรม ทำการปลูกพืชปลอดสารพิษ ทำไร่นาสวนผสม เป็นต้น ครูพานักเรียนที่เรียนวิชาเกษตรมาศึกษาดูงานเพื่อให้ได้ความรู้และประสบการณ์ตรง เป็นแหล่งฝึกงาน เช่น ครูภูมิปัญญาไทยด้านการแกะสลักไม้

ครูจะพานักเรียนที่เรียนเกี่ยวกับศิลปกรรมมาศึกษา
ดูงานและส่งมาฝึกงานบ้าง นอกจากนี้
ครูภูมิปัญญาบางด้าน เช่น ด้านภาษาและ
วรรณกรรม (ครูนันท์ จังหวัดเชียงใหม่) ได้เปิด
สอนการร้องเพลง การอ่านคำภาษาพื้นเมืองแก่

นักเรียนที่สนใจให้มาเรียนในวันเสาร์-อาทิตย์โดย
ไม่เก็บค่าใช้จ่าย

เมื่อสอบถามความคิดเห็นของครูผู้สอน
พบว่ายังใช้ประโยชน์จากครูภูมิปัญญาในระดับ
ปานกลางดังตารางที่ ๑

ตาราง ๑ ค่าคะแนนเฉลี่ย ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับการส่งเสริมการเรียนรู้ของครูภูมิปัญญา
ไทยตามความคิดเห็นของบุคลากรการศึกษาในระบบโรงเรียน

การส่งเสริมการเรียนรู้ในระบบ	$\bar{X}$	SD	ระดับการส่งเสริม
ด้านหลักสูตร			
๑. สถานศึกษาของท่านได้นำความรู้จาก ศูนย์ภูมิปัญญาไทย มาจัดทำเป็นหลักสูตร	1.77	0.68	ปานกลาง
๒. ชุมชน/ท้องถิ่นของท่านมีส่วนร่วมในการนำความรู้ที่ หลากหลายมารวบรวมแล้วจัดทำเป็นหลักสูตร	1.73	0.71	ปานกลาง
ด้านวิทยากร			
๑. สถานศึกษาของท่านได้เชิญครูภูมิปัญญาไทยมาสอนหรือ ให้ความรู้กับครูและบุคลากร	1.76	0.71	ปานกลาง
๒. สถานศึกษาของท่านได้เชิญครูภูมิปัญญาไทยหรือวิทยากร ศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาไทยมาสอนหรือถ่ายทอดความรู้ ให้กับนักเรียน	1.77	0.76	ปานกลาง
รวม	1.76	0.72	ปานกลาง

บุคลากรการศึกษาในระบบโรงเรียนแสดง
ความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพการส่งเสริมการเรียนรู้
ของศูนย์ภูมิปัญญาไทย ในด้านหลักสูตรและ
วิทยากร พบว่าโดยรวมครู/ศูนย์การเรียนรู้มีสภาพ
การจัดบริการถ่ายทอดความรู้อยู่ในระดับปานกลาง
($\bar{X} = 1.76$) เมื่อศึกษารายละเอียดแต่ละข้อ พบว่า
ด้านหลักสูตรบุคลากรในระบบโรงเรียนเห็นว่า
สถานศึกษาได้นำความรู้จากครู/ศูนย์ภูมิปัญญาไทย
มาจัดทำเป็นหลักสูตรในระดับปานกลาง ($\bar{X} =$
1.77) และชุมชนหรือท้องถิ่นที่เป็นที่ตั้งสถานศึกษา

มีส่วนร่วมในการนำความรู้ที่หลากหลายมารวบรวม
แล้วจัดทำเป็นหลักสูตรระดับปานกลาง ($\bar{X} = 1.73$)

ส่วนด้านวิทยากร พบว่า บุคลากรในระบบ
โรงเรียนเห็นว่าสถานศึกษาได้เชิญครูจาก
ศูนย์ภูมิปัญญาไทยมาสอนหรือให้ความรู้กับครูและ
บุคลากรอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 1.76$) และ
สถานศึกษาได้เชิญครูจากศูนย์ภูมิปัญญาไทยหรือ
วิทยากรจากศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาไทยมาสอน
หรือถ่ายทอดความรู้ให้กับนักเรียนระดับ
ปานกลาง ($\bar{X} = 1.77$)

๒) การเรียนรู้จากระบบผลการวิจัยพบว่า ครูภูมิปัญญาในแต่ละด้านได้ส่งเสริมการเรียนรู้ของนักศึกษาและประชาชนที่ศึกษาการศึกษานอกระบบในลักษณะที่ค่อนข้างจะคล้ายคลึงกับการส่งเสริมการศึกษาในระบบโรงเรียน ได้แก่ ครูภูมิปัญญาช่วยหน่วยงานหรือสถานศึกษาที่จัดสอนนอกระบบทำหลักสูตรสำหรับบางวิชา เช่น วิชาส่งเสริมคุณภาพชีวิต และหลักสูตรวิชาชีพ ครูภูมิปัญญาเป็นวิทยากรในวิชาต่างๆ หรือในการฝึกอบรมเรื่องต่างๆ ศูนย์การเรียนรู้ของครูภูมิปัญญาเป็นแหล่งศึกษาดูงาน เช่น ด้านการเกษตรและด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน เป็นแหล่งฝึกงาน

เช่น นักศึกษานอกระบบมาศึกษาดูงานเรื่องดิน เกษตรผสมผสาน เศรษฐกิจชุมชน และการจัดตั้งสหกรณ์ เป็นต้น

นอกจากนั้นในส่วนของการศึกษานอกระบบ มีกิจกรรมการฝึกอบรมในเรื่องวิชาชีพอย่างหลากหลาย ซึ่งครูภูมิปัญญาได้มีส่วนช่วยในการฝึกอบรมเรื่องวิชาชีพด้วย จึงขอนำไปกล่าวรวมในประเด็นการส่งเสริมการประกอบอาชีพต่อไป

เมื่อสอบถามครูการศึกษานอกระบบมีความเห็นว่ายังใช้ประโยชน์จากครูภูมิปัญญาอยู่ในระดับปานกลาง ดังตารางที่ ๒

ตาราง ๒ ค่าคะแนนเฉลี่ย ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับการส่งเสริมการเรียนรู้ของครูภูมิปัญญาไทยตามความคิดเห็น ของบุคลากรทางการศึกษานอกระบบ

การส่งเสริมการเรียนรู้จากระบบ	$\bar{X}$	SD	ระดับการส่งเสริม
๑. สถานการศึกษาของท่านได้นำความรู้จากศูนย์ภูมิปัญญาไทยมาจัดทำเป็นหลักสูตร	2.09	0.76	ปานกลาง
๒. สถานการศึกษาของท่านได้นำเนื้อหาเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นมาสอน	2.24	0.69	ปานกลาง
	2.01	0.82	ปานกลาง
๓. สถานศึกษาของท่านได้เชิญครูภูมิปัญญามาถ่ายทอดความรู้ให้แก่ครูบุคลากร	20.7	0.77	ปานกลาง
	2.21	0.67	ปานกลาง
๔. สถานศึกษาของท่านได้เชิญครูภูมิปัญญามาถ่ายทอดความรู้ให้กับนักศึกษา			
๕. สถานการศึกษาของท่านมีการรวบรวมรายชื่อครูภูมิปัญญาเพื่อสามารถเชิญมาเป็นวิทยากรได้ตลอดเวลา			
รวม	2.12	0.74	ปานกลาง

บุคลากรของการศึกษานอกระบบมีความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพการส่งเสริมการเรียนรู้ นอกระบบของครู/ศูนย์ภูมิปัญญาไทยในด้านหลักสูตร และด้านวิทยากรว่า โดยรวมมีการส่งเสริมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 2.12$) เมื่อศึกษาในรายละเอียด พบว่า ด้านหลักสูตรการศึกษานอกระบบมีการนำความรู้จากครู/ศูนย์ภูมิปัญญาไทยมาจัดทำเป็นหลักสูตรอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 2.09$) และได้นำเนื้อหาเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นมาสอนระดับปานกลาง ($\bar{X} = 2.24$) ด้านวิทยากรพบว่า สถานศึกษาได้เชิญครูภูมิปัญญามาถ่ายทอดความรู้ให้แก่ครูและบุคลากรระดับปานกลาง ($\bar{X} = 2.01$)

สถานศึกษาได้เชิญครูภูมิปัญญามาถ่ายทอดความรู้ให้กับนักศึกษาระดับปานกลาง ($\bar{X} = 2.07$) และมีการรวบรวมรายชื่อครูภูมิปัญญา เพื่อจะสามารถเชิญมาเป็นวิทยากรได้ตลอดเวลา ระดับปานกลาง ($\bar{X} = 2.21$)

๓) การเรียนรู้ตามอรรถาธิบายผลการวิจัยพบว่าครูภูมิปัญญาไทยได้ช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ตามอรรถาธิบาย ดังนี้

(๑) ช่วยถ่ายทอดความรู้แก่สมาชิกในครอบครัวและญาติพี่น้อง

(๒) ศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาไทยในชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้ของคนในชุมชนและประชาชนผู้สนใจทั่วไป คนในชุมชนและประชาชนทั่วไปสามารถมาศึกษาความรู้ด้านต่างๆ เช่น ด้านการทำอาหารคาว-หวาน การแกะสลักไม้ และการทำเครื่องดนตรี เป็นต้น

(๓) ทำให้เกิดการรวมกลุ่มของประชาชนในชุมชนและร่วมนำความรู้ร่วมกัน เช่น การทำเครื่องสมุนไพร การทำบายศรี ดอกไม้ใบตอง และการถนอมอาหารประชาชนที่สนใจในเรื่องเดียวกัน

ก็มารวมกลุ่มกันเรียนรู้ไปด้วยกันและฝึกทำจนสามารถทำได้

(๔) เผยแพร่ความรู้ผ่านสื่อต่างๆ โดยครูภูมิปัญญาไทยบางท่านจัดทำสื่อขึ้นเอง เช่น ครูอุดม ทางด้านภาษา และวรรณกรรมได้จัดทำพจนานุกรมภาษาพื้นเมืองภาคเหนือเผยแพร่เป็นเอกสาร และ VCD ครูนันท์ ทางด้านภาษาและวรรณกรรม ได้จัดทำคำอ่านภาษาพื้นเมืองและเพลงพื้นเมือง เช่น เพลงค่าวในรูปแบบของเทปเสียงและ VCD

(๕) เผยแพร่ความรู้ผ่านสื่อต่างๆ โดยหน่วยงานหรือองค์กรต่างๆ เป็นผู้เชิญหรือเป็นผู้จัดทำให้ เช่น ครูภูมิปัญญาได้รับเชิญไปเผยแพร่ความรู้ทางรายการวิทยุกระจายเสียง รายการวิทยุโทรทัศน์ การจัดพิมพ์หนังสือและเอกสาร

๒. ด้านการส่งเสริมการประกอบอาชีพ

ครูภูมิปัญญาไทยช่วยส่งเสริมการประกอบอาชีพของประชาชนในชุมชนในหลายลักษณะดังต่อไปนี้

(๑) ครูภูมิปัญญาไทยรับเชิญไปเป็นวิทยากรให้ความรู้ในวิชาชีพต่างๆ เช่น หน่วยงานการศึกษานอกระบบ จัดอบรมวิชาชีพแก่นักศึกษาหรือประชาชนทั่วไป หรือองค์กรท้องถิ่นจัดอบรมวิชาชีพแก่ประชาชนในชุมชนและเชิญภูมิปัญญาในท้องถิ่นมาเป็นวิทยากรเพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมได้รับความรู้ไปปรับปรุงอาชีพที่ทำอยู่หรือสร้างอาชีพใหม่

(๒) ครูภูมิปัญญาไทยจัดอบรมวิชาชีพ ณ ศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาไทย ในหลายด้าน เช่น การแกะสลักเครื่องเงิน เกษตรผสมผสาน ด้านวิชาช่างสิบหมู่ งานประดับมุก แพทย์แผนไทย

อุตสาหกรรม ฯลฯ โดยไม่คิดค่าใช้จ่ายหรือคิดค่าใช้จ่ายเพียงเล็กน้อยเป็นค่าอุปกรณ์ หรือให้ผู้เรียนหาอุปกรณ์มาเอง (เช่น การแกะสลักเครื่องเงินที่ศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาไทย วัดศรีสุพรรณ จังหวัดเชียงใหม่ เก็บค่าเรียนวันละ ๑ บาท เพื่อเป็นการสร้างแรงจูงใจแก่ผู้เรียน)

(๓) ศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาไทยเป็นแหล่งศึกษาดูงานและแหล่งฝึกงานทางด้านอาชีพต่างๆ ศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาไทยแต่ละประเภทได้เปิดโอกาสให้ผู้สนใจทั่วไปมาศึกษาดูงานเพื่อหาความรู้หรือจะมาฝึกงานเพื่อให้มีทักษะเพิ่มขึ้น และบางแห่งยังให้เริ่มประกอบอาชีพกับศูนย์ภูมิปัญญาไทยอีกด้วย เช่น ศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาไทย การนวดแผนโบราณ เมื่อผู้สนใจมาเรียนรู้แล้วสามารถสมัครทำงานที่ศูนย์ต่อไปได้อีก

(๔) ครูภูมิปัญญาไทยช่วยให้เกิดกลุ่มอาชีพในชุมชน นอกจากให้ความรู้ทางด้านอาชีพแล้วครูภูมิปัญญายังช่วยส่งเสริมให้มีการจัดตั้งกลุ่มอาชีพในชุมชน เช่น กลุ่มเกษตรสมุนไพรของครูพะเยาว์ จังหวัดเชียงใหม่ เป็นกลุ่มของผู้สูงอายุมาเรียนรู้ร่วมกันแล้วทำเป็นอาชีพตั้งแต่ปลูกสมุนไพรแล้วนำมาผลิตเป็นผลิตภัณฑ์ต่างๆ ออกจำหน่ายหรือกลุ่มการทำอาหาร กลุ่มจักสาน และกลุ่มทอผ้า เป็นต้น

(๕) ครูภูมิปัญญาไทยให้คำแนะนำปรึกษาแก่ผู้ที่จะเริ่มอาชีพใหม่ ครูภูมิปัญญาได้ช่วยให้คำแนะนำแก่ผู้ที่ฝึกอาชีพจากครูภูมิปัญญาแล้วหรือฝึกมาจากที่อื่นและต้องการประกอบอาชีพให้คำแนะนำเรื่องแหล่งเงินทุน เทคนิคการประกอบอาชีพ การตลาด การหาซื้อวัสดุอุปกรณ์ เป็นต้น

(๖) ครูภูมิปัญญาไทยการเผยแพร่ความรู้ทางด้านประกอบอาชีพผ่านสื่อต่างๆ เช่น รายการวิทยุกระจายเสียง รายการวิทยุโทรทัศน์ สื่อสิ่งพิมพ์ และวีดิทัศน์ เป็นต้น

ตัวอย่างการส่งเสริมการประกอบอาชีพของครูภูมิปัญญาไทยด้านต่างๆ

(๑) ครูภูมิปัญญาด้านเกษตรกรรม ช่วยให้มีความรู้แก่เกษตรกรจำนวนมากด้านการผลิตฮอว์โมน หรือผลิตสารไล่แมลงกำจัดศัตรูพืช ทำให้ช่วยลดต้นทุนการผลิตได้บางศูนย์การเรียนรู้ได้เป็นแหล่งฝึกอาชีพ ด้านเกษตรกรรม เป็นที่ปรึกษาในด้านอาชีพเกษตร ให้คำแนะนำในการประกอบอาชีพเสริม

(๒) ครูภูมิปัญญาด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม ตัวอย่างครูภูมิปัญญาด้านการจักสานได้มีการฝึกอบรมให้แก่ประชาชนในชุมชน ประกอบเป็นอาชีพและทำจนเกิดความชำนาญ มีการพัฒนาผลงานเรื่อยมาจนเป็นสินค้า OTOP เป็นการเพิ่มรายได้แก่คนในชุมชน

(๓) ครูภูมิปัญญาด้านแพทย์แผนไทย ศูนย์การเรียนรู้ด้านแพทย์แผนไทยเป็นที่อบรมให้ความรู้ เป็นที่ศึกษาดูงาน และเป็นสถานที่ฝึกงานเมื่อผู้เข้าอบรมชำนาญก็สามารถออกไปประกอบอาชีพของตนเองได้ ทำให้คนในชุมชนมีอาชีพเสริมมากขึ้น

(๔) ครูภูมิปัญญาไทยด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน ได้ส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชนรวมตัวกันก่อตั้งเป็นกรรมการกองทุน เป็นการสร้างนิสัยให้ประชาชนรู้จักประหยัดอดออม และเป็นแหล่งเงินทุนให้กู้ยืมไปประกอบอาชีพตามที่ต้องการ

ตอนที่ ๒ รูปแบบและกระบวนการเรียนรู้ ที่เกิดขึ้นในศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาไทย

กระบวนการถ่ายทอดความรู้ จากครูภูมิปัญญา
สู่คนในชุมชน ณ ศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาไทย
ทั้งที่จัดตั้งโดยสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา
หรือที่สถานที่ของครูภูมิปัญญาเองนั้น มีลักษณะ
ที่พอสรุปได้ ดังนี้

๑. เนื้อหาสาระที่ถ่ายทอด เนื้อหาสาระที่นำ
มาถ่ายทอดแก่คนในชุมชนหรือผู้สนใจทั่วไปคือ
ความรู้และประสบการณ์ที่ภูมิปัญญาแต่ละด้าน
มีอยู่ เช่น ด้านเกษตรกรรมประกอบด้วยความรู้
และประสบการณ์เกี่ยวกับการปลูกพืชแบบ
ผสมผสาน การทำปุ๋ยอินทรีย์ การปลูกพืชปลอด
สารพิษ การให้น้ำระบบน้ำหยด วิธีการดูแลบำรุง
รักษาดิน การเลี้ยงปลา เทคนิคในการเพิ่มผลผลิต
เป็นต้น ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม ได้แก่
ความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับการทำเครื่อง
เงิน เครื่องถม การประดับมุก การแกะสลัก
การทำเครื่องดนตรีไทย การจักสาน เป็นต้น ด้าน
ศิลปกรรม ได้แก่ การร้องเพลงหมอลำ การแสดง
การปั้น การร้อยมาลัย การตกแต่งดอกไม้ เป็นต้น
ด้านกองทุนธุรกิจชุมชน ได้แก่ การจัดตั้งสหกรณ์
การทำธนาคารข้าว การจัดทำตลาดของชุมชน ด้าน
ปรัชญา ศาสนา และประเพณี ได้แก่ องค์ความ
รู้เกี่ยวกับประเพณี พิธีกรรมต่างๆ ภาษาท้องถิ่น
เพลงภาษาท้องถิ่น กาพย์ กลอน ภาษาถิ่น นิทาน
ประวัติความเป็นมาของท้องถิ่น เป็นต้น

เนื้อหาสาระเหล่านี้บางเรื่องเป็นเรื่องที่
เกี่ยวข้องกับอาชีพ ผู้รับบริการสามารถนำไป
ประกอบอาชีพ นำไปปรับปรุงอาชีพเดิม หรือนำไป
สร้างอาชีพใหม่ได้ แต่บางเรื่องเป็นความรู้ทั่วไป
ที่สามารถนำไปเป็นคติในการดำเนินชีวิต หรือเป็น

ความรู้ทั่วไปที่นำไปใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตได้
ดังนั้น ความรู้จากภูมิปัญญาจึงมีส่วนที่เป็นความรู้
ทั่วไปและความรู้เกี่ยวกับการประกอบอาชีพ

๒. กระบวนการถ่ายทอดความรู้ กระบวนการ
ถ่ายทอดความรู้ที่เกิดขึ้นในศูนย์การเรียนรู้
ภูมิปัญญาไทยในแต่ละด้าน จากที่ผู้วิจัยได้เดิน
ทางไปสำรวจและจากการสัมภาษณ์ประชาชน การ
สอบถามจากบุคลากรการศึกษาในระบบโรงเรียน
และบุคลากรศึกษานอกระบบ พอสรุปได้
ว่าศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาไทยแต่ละด้านมี
กระบวนการถ่ายทอดความรู้เกิดขึ้นหลายลักษณะ
ผสมผสานกัน ได้แก่ การบรรยาย การสาธิต
การฝึกปฏิบัติจริง การจัดนิทรรศการ การประชุม
สัมมนา การจัดเวทีชาวบ้าน การประชุมระดม
สมอง การศึกษาดูงาน การฝึกปฏิบัติตัวต่อตัว
การฝึกปฏิบัติเป็นกลุ่ม การศึกษาจากตัวอย่าง
ของจริง การศึกษาจากเอกสาร การศึกษาจาก
วีดิทัศน์ และสื่ออื่นๆ การสอนแล้วให้กลับไปฝึก
เองแล้วกลับมาฝึกต่อกับครูภูมิปัญญาไทยอีก ทั้งนี้
ขึ้นอยู่กับประเภทของเนื้อหาความรู้ที่จะถ่ายทอด
ด้วย แต่อย่างไรก็ตามพบว่าวิธีการที่ครูภูมิปัญญา
ใช้มากที่สุด คือ การบอกเล่า การอธิบายแล้วให้
ฝึกปฏิบัติหรือลงมือทำจริง การบอกเล่าหรือการ
บรรยายของครูภูมิปัญญาส่วนใหญ่จะไม่มีตำราให้
เพราะองค์ความรู้และประสบการณ์นั้นอยู่ในตัวครู
ภูมิปัญญาแล้ว ครูภูมิปัญญาก็จะถ่ายทอดความรู้
และประสบการณ์ก็ออกมาจากจิตใจและจากตัว
ของตนเองด้วยการบอกเล่า แล้วปฏิบัติให้ดู ให้ผู้
มาศึกษาฝึกปฏิบัติตาม พร้อมทั้งให้ดูตัวอย่างจาก
ของจริง หรืองานจริงแล้วครูภูมิปัญญาช่วยแนะนำ
ให้ปรับปรุงแล้วฝึกต่อ กระทำเช่นนี้ไปจนกว่าผู้
ศึกษาจะทำได้ แล้วครูภูมิปัญญาก็ให้เริ่มทำงาน
จริงด้วยการช่วยงานที่ท่านทำอยู่ เช่น การแกะ

สลักเครื่องเงิน ครูภูมิปัญญาท่านจะถ่ายทอดความรู้โดยอธิบายความรู้พื้นฐานต่างๆ ไปโดยไม่มีตำราให้ แล้วให้เริ่มแกะขึ้นที่ง่ายก่อนไปสู่ส่วนที่ซับซ้อนมากขึ้น จากนั้นให้ช่วยงานของท่านปฏิบัติไปและสอนไปพร้อมๆ กัน ผู้เรียนจะสังเกตจากการทำงานของครูด้วยดูจากชิ้นงานที่ท่านทำในแต่ละขั้นตอนด้วยไปจนถึงชิ้นงานที่สำเร็จรูปแล้ว การฝึกนั้นส่วนใหญ่ครูภูมิปัญญาจะฝึกให้ตัวต่อตัวหรือทางด้านศิลปกรรมเพลงพื้นบ้าน ครูภูมิปัญญาจะเริ่มจากการอธิบายธรรมชาติของเพลง ลักษณะของเพลงกลอน แล้วให้ผู้ศึกษาเริ่มฝึกการออกเสียง อักขระระ การท่องกลอน แล้วฝึกโดยใส่ทำนอง ฝึกร้องแต่ละท่อนจนกระทั่งร้องได้ทั้งเพลง

๓. สื่อและอุปกรณ์ที่จะประกอบการถ่ายทอดความรู้ สื่อและอุปกรณ์ที่ใช้ประกอบการถ่ายทอดความรู้นั้นขึ้นอยู่กับประเภทของความรู้แต่ละด้านส่วนใหญ่จะเป็นของจริงหรือวัสดุที่ใช้จริงในการปฏิบัติงาน ส่วนในขั้นของการบรรยาย การให้ความรู้ทั่วไปนั้น อาจจะมีการใช้เอกสาร แผ่นพับ ใบปลิว โปสเตอร์ วีดิทัศน์ ชุดสาธิต นิทรรศการ และคอมพิวเตอร์ แล้วแต่กรณี ส่วนในขั้นฝึกปฏิบัติส่วนใหญ่จะใช้วัสดุของจริง เช่น การทำดอกไม้ใบตอง การจักสาน การทำปุ๋ยอินทรีย์ การทอดผ้า การทำอาหาร ฯลฯ ก็จะใช้วัสดุของจริงโดยครูภูมิปัญญาบางท่านเตรียมวัสดุอุปกรณ์ไว้ให้แต่บางท่านผู้ศึกษานำวัสดุอุปกรณ์มาเองบางอย่าง

ตอนที่ ๓ แนวทางการส่งเสริมให้ครูภูมิปัญญาไทยได้มีส่วนร่วมในการส่งเสริมการเรียนรู้และการประกอบอาชีพของประชาชนในชุมชน

ผลการศึกษาสภาพปัจจุบันได้พบว่าครูภูมิปัญญาไทยได้มีส่วนส่งเสริมการเรียนรู้ทั้ง

การเรียนรู้ในระบบ การเรียนรู้นอกระบบ การเรียนรู้ตามอัธยาศัย และการประกอบอาชีพของประชาชนในแต่ละชุมชนอยู่บ้างแล้วก็ตาม แต่เพื่อให้ได้รับประโยชน์จากครูภูมิปัญญาไทยมากยิ่งขึ้น ผลจากการวิจัยนี้จึงได้เสนอแนวทางไว้ดังนี้

๓.๑ แนวทางส่งเสริมให้ครูภูมิปัญญาไทยได้มีส่วนส่งเสริมการศึกษาในระบบโรงเรียนดังนี้

๑) กระทรวงศึกษาธิการควรกำหนดให้มีหลักสูตรและการเรียนการสอนเกี่ยวกับภูมิปัญญาไทยในทุกระดับการศึกษา

๒) กระทรวงศึกษาธิการควรจัดให้มีการจัดทำตำราและหนังสืออ่านประกอบเกี่ยวกับเรื่องภูมิปัญญาไทยสำหรับทุกระดับศึกษา

๓) กระทรวงศึกษาธิการควรกำหนดนโยบายให้โรงเรียนจัดให้มีการเรียนการสอนเกี่ยวกับเรื่องภูมิปัญญาไทย

๔) ครูผู้สอนในระดับต่างๆ ควรปลูกฝังจิตสำนึกให้นักเรียนเห็นความสำคัญและคุณค่าของภูมิปัญญาไทย

๕) โรงเรียนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรประชาสัมพันธ์ให้นักเรียนได้รู้รายละเอียดของภูมิปัญญาไทยในด้านต่างๆ ทั้ง ๙ ด้าน

๖) โรงเรียนในแต่ละพื้นที่ควรเชิญครูภูมิปัญญาไทยมาช่วยพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

๗) โรงเรียนควรจัดให้มีกิจกรรมเสริมหลักสูตรเพื่อให้มีการเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาไทย

๘) โรงเรียนควรเชิญครูภูมิปัญญาไทยไปเป็นวิทยากรในเรื่องที่ครูภูมิปัญญาไทยมีความรู้ความเชี่ยวชาญ

๙) สถาบันการศึกษาในท้องถิ่นควรช่วยให้คำแนะนำแก่ครูภูมิปัญญาไทยถึงวิธีการถ่ายทอดความรู้เพื่อครูภูมิปัญญาจะสามารถเป็นวิทยากรได้อย่างมั่นใจ

๑๐) โรงเรียนควรประสานครูภูมิปัญญาไทยให้ทำหน้าที่เป็นแหล่งความรู้ให้แก่นักเรียน

๑๑) สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาควรประสานครูภูมิปัญญาไทย เพื่อจัดศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาไทย ให้เป็นแหล่งศึกษาดูงานและแหล่งฝึกงานสำหรับนักเรียน

๓.๒ แนวทางส่งเสริมให้ครูภูมิปัญญาไทยได้มีส่วนส่งเสริมการศึกษาหรือการเรียนรู้นอกระบบ มีดังนี้

๑) หน่วยงานการศึกษานอกโรงเรียนควรทำการประชาสัมพันธ์และเผยแพร่ความรู้ เกี่ยวกับเรื่องภูมิปัญญาไทยแก่นักศึกษาและประชาชนทั่วไปในแต่ละท้องถิ่น

๒) หน่วยงานการศึกษานอกโรงเรียนควรจัดให้มีหลักสูตรเกี่ยวกับภูมิปัญญาไทยโดยเชิญครูภูมิปัญญาไทยร่วมจัดทำหลักสูตร

๓) หน่วยงานการศึกษานอกโรงเรียนควรจัดการเรียนการสอนให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับภูมิปัญญาไทย

๔) หน่วยงานการศึกษานอกโรงเรียนควรจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นแก่นักศึกษาการศึกษานอกระบบ

๕) ครูผู้สอนหรือวิทยากรของการศึกษานอกระบบควรจัดกิจกรรมเพื่อปลูกฝังเจตคติที่ดีและคุณค่าของภูมิปัญญาแก่ผู้เรียนหรือผู้รับบริการการศึกษานอกระบบ

๖) หน่วยงานการศึกษานอกโรงเรียนควรจัดกิจกรรม เช่น กลุ่มที่สนใจเกี่ยวกับเรื่องภูมิปัญญาไทยหรือกิจกรรมฝึกออาชีพระยะสั้น และเชิญครูภูมิปัญญาไทยเป็นวิทยากร

๗) หน่วยงานการศึกษานอกโรงเรียนควรมีการจัดนิทรรศการเกี่ยวกับภูมิปัญญาไทยในท้องถิ่น และเชิญครูภูมิปัญญาไทยมาแสดงผลงาน

๘) หน่วยงานการศึกษานอกโรงเรียนควรประสานให้ครูภูมิปัญญาทำหน้าที่เป็นผู้ให้ความรู้ให้ข้อมูลหรือเป็นแหล่งเรียนรู้แก่นักเรียน นักศึกษา และประชาชนผู้สนใจทั่วไป

๙) สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาควรประสานครูภูมิปัญญาไทยที่มีการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้แล้ว ให้จัดศูนย์การเรียนรู้เป็นแหล่งความรู้แหล่งศึกษาดูงาน และแหล่งฝึกงานสำหรับนักศึกษาการศึกษานอกระบบ

๑๐) หน่วยงานการศึกษานอกโรงเรียนควรมีการรวบรวมความรู้จากครูภูมิปัญญาไทยในท้องถิ่น มาจัดทำเป็นหนังสือ หรือเอกสารประกอบการเรียนการสอน หรือเอกสารเผยแพร่

๓.๓ แนวทางส่งเสริมให้ครูภูมิปัญญาไทยได้มีส่วนส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัย มีดังนี้

๑) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องหรือกรรมการชุมชนควรทำการสำรวจภูมิปัญญาไทยในแต่ละท้องถิ่นว่าแต่ละท้องถิ่นมีภูมิปัญญาไทยประเภทใดบ้าง และจัดทำทำเนียบหรือบัญชีภูมิปัญญาไทยไว้

๒) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและองค์กรท้องถิ่นควรให้การสนับสนุน ในการจัดตั้งแหล่งการเรียนรู้หรือศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาไทยในแต่ละท้องถิ่น เพื่อให้เป็นแหล่งศึกษาหาความรู้สำหรับผู้สนใจ

๓) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและองค์กรท้องถิ่น ควรทำการประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนในท้องถิ่น ได้รับรู้ถึงภูมิปัญญาที่มีในท้องถิ่นของตนว่ามี ภูมิปัญญาประเภทใดบ้าง ประชาชนที่สนใจจะได้ รับประโยชน์อะไรบ้างจากภูมิปัญญาไทย

๔) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องหรือองค์กรท้องถิ่น ควรประสานกับครูภูมิปัญญาในท้องถิ่น เพื่อจัด กิจกรรมการเรียนรู้ประเภทต่างๆ ขึ้นในศูนย์การ เรียนรู้ภูมิปัญญาไทย

๕) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องหรือองค์กรท้องถิ่น ควรช่วยรวบรวมองค์ความรู้จากครูภูมิปัญญา แต่ละท่านแล้วจัดพิมพ์เป็นหนังสือ หรือเอกสาร เพื่อให้องค์ความรู้ต่างๆ ยังคงอยู่ต่อไป

๖) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องหรือองค์กรท้องถิ่น ควรสนับสนุนให้มีการนำความรู้และประสบการณ์ ของครูภูมิปัญญาไทยแต่ละท่าน เผยแพร่ทางสื่อ ประเภทต่างๆ

๗) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องหรือองค์กรท้องถิ่น ควรให้การสนับสนุนในด้านงบประมาณเครื่องมือ และอุปกรณ์ต่างๆ แก่ครูภูมิปัญญาเพื่อที่ท่านจะ ได้นำมาใช้ในการในการประกอบกิจกรรมเพื่อเผย แพร่ความรู้ต่อไป

๓.๔ แนวทางส่งเสริมให้ครูภูมิปัญญาไทย ได้ช่วยส่งเสริมอาชีพแก่ประชาชนในชุมชน มีดังนี้

๑) องค์กรท้องถิ่นหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรให้ข้อมูลข่าวสารและสร้างความเข้าใจแก่ ประชาชนว่า การเรียนรู้หรือการศึกษาวิชาชีพ จากครูภูมิปัญญา สามารถนำความรู้และทักษะไป ประกอบอาชีพได้ ทั้งอาชีพหลักและอาชีพเสริม

๒) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรสนับสนุนให้ครู ภูมิปัญญาไทยรับเชิญเป็นวิทยากรในการฝึกอบรม อาชีพที่จัดขึ้นโดยองค์กรท้องถิ่นและโดย หน่วยงานต่างๆ

๓) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้การสนับสนุน การสร้างอาชีพแก่ประชาชนในชุมชน เช่น เงินทุน ในระยะเริ่มแรก การหางานทำ การหาตลาด จำหน่ายผลผลิต เป็นต้น

๔) ควรมีการรวบรวมรายชื่อของครูภูมิปัญญา ไทยในสาขาอาชีพต่างๆ และจัดทำเป็นทำเนียบครู ภูมิปัญญาไทยทางด้านอาชีพ

๕) ควรมีการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์กิจกรรม ของครูภูมิปัญญาแต่ละประเภทเพื่อให้ประชาชนรู้ และเข้าใจและควรเชิญชวนให้ประชาชนมาศึกษา หาความรู้ทางด้านวิชาชีพจากครูภูมิปัญญา รวมทั้ง ให้ข้อมูลที่จะติดต่อกับครูภูมิปัญญา

๖) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรสนับสนุนให้ครู ภูมิปัญญาทำหน้าที่ในการให้คำแนะนำปรึกษาแก่ ผู้ที่สนใจฝึกอาชีพ และผู้ที่ต้องการจะเริ่มประกอบ อาชีพใหม่

๗) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้การสนับสนุน ในด้านเงินทุน วัสดุอุปกรณ์และการจัดให้สถานที่ ของครูภูมิปัญญาเป็นแหล่งการเรียนรู้ทางด้าน อาชีพ เป็นแหล่งศึกษาดูงาน และเป็นแหล่ง ฝึกปฏิบัติงานด้านอาชีพแก่ประชาชน

๘) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้การสนับสนุน ในด้านเงินทุนแก่ครูภูมิปัญญาไทยอย่างต่อเนื่อง เช่น ให้เงินเป็นเงินเดือนเพื่อให้ครูภูมิปัญญาไทย และศูนย์ภูมิปัญญาไทยเป็นแหล่งความรู้ทางด้าน อาชีพ เป็นแหล่งฝึกอบรม เป็นแหล่งศึกษาดูงาน

เป็นแหล่งฝึกงานให้แก่ประชาชนผู้สนใจได้อย่างต่อเนื่อง

๙) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรรวบรวมองค์ความรู้และประสบการณ์ด้านอาชีพต่างๆ ของครูภูมิปัญญาแล้วจัดเผยแพร่โดยสื่อประเภทต่างๆ เช่น สื่อสิ่งพิมพ์ เทปเสียง วีดิทัศน์ และ VCD เป็นต้น

๑๐) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการจัดกิจกรรมเพื่อเผยแพร่ความรู้และผลงานของภูมิปัญญาเป็นครั้งคราว เช่น การจัดนิทรรศการ จัดงานวันอาชีพ จัดงานออกร้านผลิตภัณฑ์จากอาชีพ เป็นต้น

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยมีประเด็นที่จะนำมาสู่การอภิปรายได้ ดังนี้

๑. รูปแบบกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาไทยแต่ละประเภท ผลการวิจัยในส่วนของการถ่ายทอดความรู้ของครูภูมิปัญญาไทยแต่ละประเภทสู่ผู้เรียน พบว่าส่วนใหญ่เป็นการบรรยาย การอธิบายให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจ การทำให้ดูเป็นตัวอย่างแล้วให้ผู้เรียนปฏิบัติตาม ครูภูมิปัญญาจะติดตามประเมินอย่างใกล้ชิด มีการปฏิบัติซ้ำจนกว่าผู้เรียนจะทำได้ด้วยตนเอง สำหรับสื่อที่ใช้ในแต่ละประเภทแตกต่างกันไปตามประเภทของเนื้อหาที่จะถ่ายทอดมีทั้งสื่อของจริง สื่อบุคคล วัสดุอุปกรณ์จริงมีการใช้สื่ออิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์บ้างสำหรับบางเนื้อหา

การที่ผลการวิจัยปรากฏเช่นนี้ อาจเป็นเพราะภูมิปัญญาในด้านต่างๆ นั้นเป็นองค์ความรู้ที่ครูภูมิปัญญาสั่งสมและถ่ายทอดกันมายาวนานยากที่จะเรียนรู้โดยการบรรยายหรือท่องจำเพียง

ครั้งคราว หากจะเรียนรู้ให้ได้รับประโยชน์อย่างแท้จริงและนำไปประยุกต์ใช้ได้นั้น จำเป็นต้องใช้หลายวิธีการโดยเฉพาะอย่างยิ่งการฝึกฝนจนสามารถปฏิบัติได้ นอกจากนั้นการที่ครูภูมิปัญญาได้รับความรู้และประสบการณ์เหล่านั้นมาก็ได้มาโดยการถ่ายทอดแบบการลงมือทำ ฝึกฝนพัฒนาอย่างต่อเนื่องจนเกิดเป็นองค์ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาขึ้นได้ เพราะฉะนั้น เมื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ดังกล่าวแก่ผู้เรียน ครูภูมิปัญญาจึงใช้วิธีการใกล้เคียงกับที่ตนได้รับความรู้มา ดังตัวอย่างการสัมภาษณ์ครูจักรกริช สุขสวัสดิ์ ครูภูมิปัญญาไทยด้านศิลปกรรมงานช่างสิบหมู่ งานประดับมุก ครูจักรกริชได้รับการถ่ายทอดองค์ความรู้จากบรรพบุรุษแล้วศึกษาเพิ่มเติมรวมทั้งศึกษาจากปราชญ์ชาวบ้าน ศึกษาด้วยการลงมือปฏิบัติซ้ำๆ จนเกิดความชำนาญ หรือในด้านการสอนร้องเพลงอีแซวครูภูมิปัญญาจะร้องเป็นตัวอย่างก่อน แล้วให้ผู้เรียนจำเนื้อหาท่วงทำนอง แล้วร้องตาม ฝึกร้องจนกระทั่งคล่องแคล่วแล้วครูภูมิปัญญาจึงให้ผู้เรียนฝึกกลอนเอง การฝึกจะฝึกปฏิบัติซ้ำจนกว่าครูจะประเมินว่าใช้ได้

นอกจากนั้นผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับผลการศึกษารวบรวมข้อมูลของสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (๒๕๕๖ข) ซึ่งพบว่าครูภูมิปัญญาได้หล่อหลอม สั่งสมความรู้มาจากการอบรมสั่งสอนจากครอบครัว บรรพบุรุษ การฝึกฝนอย่างยาวนาน ส่วนการถ่ายทอดความรู้ของครูภูมิปัญญาจะมีทั้งการบอกเล่า การฝึกปฏิบัติ การให้ทำเลียนแบบ การต่อวิชา เป็นต้น

๒. แนวทางส่งเสริมให้ครูภูมิปัญญามีส่วนร่วมในการส่งเสริมการเรียนรู้และการประกอบอาชีพของประชาชน จากผลการวิจัยซึ่งได้จากการ

สัมภาษณ์ครูภูมิปัญญา ประชาชนและจากการสอบถามบุคลากรของการศึกษาในระบบโรงเรียน และบุคลากรการศึกษานอกระบบ รวมทั้งการให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมจากผู้เชี่ยวชาญหรือผู้ทรงคุณวุฒิ สรุปในภาพรวมได้ว่า ภูมิปัญญาไทยสามารถช่วยส่งเสริมการเรียนรู้และการประกอบอาชีพอย่างกว้างขวาง ในการส่งเสริมการเรียนรู้ครูภูมิปัญญาไทยสามารถส่งเสริมการเรียนรู้ทุกประเภท ทั้งการเรียนจากการศึกษาในระบบโรงเรียน การเรียนรู้จากการศึกษานอกระบบ และการเรียนรู้จากการศึกษาตามอัธยาศัย ผลการวิจัยนี้สะท้อนให้เห็นว่าครูภูมิปัญญาไทยสามารถช่วยส่งเสริมให้เกิดการศึกษาตลอดชีวิตหรือการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพราะการศึกษาตลอดชีวิตประกอบด้วยการศึกษา ๓ รูปแบบคือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย (สุมาลี สังข์ศรี, ๒๕๔๕)

ในด้านการส่งเสริมการเรียนรู้ การศึกษาในระบบและการศึกษานอกระบบ ผลการวิจัยปรากฏคล้ายกัน นั่นคือให้ครูภูมิปัญญาช่วยจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น ช่วยจัดทำเอกสารการสอนหรือหนังสืออ่านประกอบ เป็นวิทยากรให้ความรู้ในวิชาที่เกี่ยวข้อง สนับสนุนให้ครูภูมิปัญญาจัดตั้งแหล่งการเรียนรู้ หรือศูนย์การเรียนรู้ ให้ศูนย์การเรียนรู้เป็นแหล่งศึกษาค้นคว้า แหล่งศึกษาดูงานและแหล่งฝึกงานของนักเรียนนักศึกษา สำหรับแนวทางการส่งเสริมให้ครูภูมิปัญญามีส่วนร่วมส่งเสริมการศึกษาตามอัธยาศัยนั้น ผลการวิจัยให้แนวทางว่า ควรมีการรวบรวมความรู้และประสบการณ์ของครูภูมิปัญญาไทยจัดทำเป็นหนังสือ เพื่อไม่ให้ความรู้สูญหายไป ควรเผยแพร่ความรู้และประสบการณ์ของครูภูมิปัญญาผ่านสื่อประเภทต่างๆ อย่างหลากหลาย ควรส่งเสริมให้มีการจัดสร้างแหล่ง

การเรียนรู้หรือศูนย์การเรียนรู้ของครูภูมิปัญญาไทยในท้องถิ่น เป็นต้น

ในด้านการส่งเสริมการประกอบอาชีพ ผลการวิจัยให้แนวทางว่า หน่วยงานที่เกี่ยวข้องหรือองค์กรท้องถิ่นควรเชิญครูภูมิปัญญาเป็นวิทยากรในการอบรมวิชาชีพด้านต่างๆ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรสนับสนุนเงินทุนและวัสดุอุปกรณ์ให้จัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ด้านอาชีพในท้องถิ่น ควรมีการรวบรวมความรู้และประสบการณ์ด้านอาชีพของครูภูมิปัญญาเป็นหนังสือ หรือเผยแพร่ผ่านสื่อต่างๆ ครูภูมิปัญญาควรมีบทบาทในการให้ความรู้ให้คำแนะนำแก่ผู้สนใจในการประกอบอาชีพ ในการหาตลาด การหาแหล่งสนับสนุนด้านเงินทุน ศูนย์การเรียนรู้ของครูภูมิปัญญาควรให้ความรู้ให้การฝึกอบรมเป็นแหล่งศึกษาดูงานและเป็นแหล่งฝึกงานด้านอาชีพ

การที่ผลการวิจัยปรากฏเช่นนี้อาจเป็นเพราะว่ากลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลพิจารณาจากสภาพที่ครูภูมิปัญญาได้ให้บริการส่งเสริมการเรียนรู้ทุกรูปแบบและส่งเสริมอาชีพแก่ประชาชนดังที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน นอกจากนั้นอาจจะพิจารณาถึงความเป็นไปได้ที่ครูภูมิปัญญาท้องถิ่นพึงกระทำได้ด้วย จึงเสนอแนวทางตามที่ปรากฏตามผลการวิจัย เพราะกลุ่มตัวอย่างประกอบด้วยครูภูมิปัญญาเอง ประชาชนในชุมชนซึ่งได้รับรู้รับทราบกิจกรรมของครูภูมิปัญญาหรือได้มีโอกาสใกล้ชิดกับครูภูมิปัญญา บุคลากรของการศึกษาในระบบและการศึกษานอกระบบซึ่งได้มีส่วนเกี่ยวข้องและรับบริการความรู้จากครูภูมิปัญญาทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม ดังนั้น จึงรู้สภาพการบริการความรู้บริการส่งเสริมอาชีพที่ครูภูมิปัญญาช่วยส่งเสริมอยู่ในปัจจุบัน และสามารถพิจารณาถึงบทบาท

ที่ครูภูมิปัญญาพึงกระทำได้เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ และการสร้างอาชีพของประชาชนให้กว้างขวางขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและองค์กรท้องถิ่น ผลการวิจัยนี้ สอดคล้องกับการศึกษาและงานวิจัยหลายเรื่อง ได้แก่ ประเวศ วะสี (๒๕๓๓) ได้เสนอแนวทางในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่ระบบการศึกษาของชาติ ดังต่อไปนี้

๑. ประกาศเป็นนโยบายไว้ในระบบการศึกษา ทั้งหมดให้คั่นคว่า เรียนรู้ และทะนุบำรุงภูมิปัญญาท้องถิ่น

๒. ส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการพิมพ์ หนังสือและสื่อในรูปแบบอื่นๆ ที่ว่าด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นให้มีจำนวนมาก และคุณภาพเหมาะสม โดยให้นำมาใช้ในการศึกษาทุกระดับ

๓. ส่งเสริมและสนับสนุนให้ระบบการศึกษา ทุกระดับ ทำการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น ทำการศึกษาวิจัยภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งจะทำให้เกิดความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างกว้างขวาง

๔. ให้มีการสร้างตำราท้องถิ่น เนื่องจาก ทุกวันนี้โรงเรียนต่างๆ ใช้ตำราที่มาจากส่วนกลาง เป็นส่วนใหญ่ จึงควรเปิดโอกาสให้ครูที่อยู่ในท้องถิ่นสร้างตำราจากความรู้ และใช้ในท้องถิ่นของตน เพื่อให้การศึกษาสอดคล้องกับท้องถิ่นมากขึ้น และทำให้ชาติมีพลังความรู้จากของจริงขึ้น ทั่วประเทศ

๕. ปรับปรุงโรงเรียนประถมศึกษาที่อยู่ใน ชุมชนอย่างน้อยส่วนหนึ่งเป็นโรงเรียนชุมชน โดยทำหน้าที่ ๓ อย่าง คือ

๑) ศึกษาให้เข้าใจชุมชนและส่งเสริม สนับสนุนให้จัดทำเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

๒) เป็นศูนย์ข้อมูลข่าวสารเพื่อพัฒนาชุมชน

๓) ให้การศึกษาทุกรูปแบบเพื่อชุมชน และ ดึงทรัพยากรจากชุมชน จากหน่วยราชการอื่นๆ จากภาครัฐและเอกชนเข้ามาเพื่อพัฒนาเครือข่าย การเรียนรู้ทั่วประเทศ และยังคงสอดคล้องกับงาน วิจัยของกรมวิชาการ (๒๕๓๙) ซึ่งทำวิจัยเรื่อง ภูมิท้องถิ่นกับการจัดการเรียนการสอนในระดับ ประถมศึกษาและมัธยมศึกษา กลุ่มตัวอย่าง ประกอบด้วยศึกษานิเทศก์ ๑๕๓ คน ผู้บริหาร โรงเรียน ๑๖๖ คน ผลการวิจัยพบว่า โรงเรียนทั้ง ระดับประถมและมัธยมศึกษาได้นำภูมิปัญญา ท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการเรียนการสอน กระบวนการเรียนการสอนเป็นการผสมผสาน ระหว่างความรู้สากลกับความรู้ท้องถิ่น ครูเป็น ผู้จัดการเรียนการสอนในบางครั้งมีการเชิญปราชญ์ ท้องถิ่นมาเป็นผู้สอน ปัญหาที่พบคือ ขาดการ สนับสนุนด้านวัสดุอุปกรณ์ และงบประมาณ ครู ผู้สอนมีความเข้าใจค่อนข้างน้อยในการนำความรู้ และประสบการณ์ของภูมิปัญญามาใช้ ภูมิปัญญา ท้องถิ่นบางท่านยังมีทักษะในการถ่ายทอดความรู้ ค่อนข้างน้อย บังอร ฝ่ายสังจา (๒๕๕๖) ได้ ทำการศึกษาเรื่องการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อ การจัดการเรียนการสอนการศึกษานอกโรงเรียน ในจังหวัดฉะเชิงเทรา กลุ่มตัวอย่างคือผู้บริหาร สถานศึกษา ผู้ปฏิบัติงาน และภูมิปัญญาท้องถิ่น ผลการศึกษาพบว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัด ฉะเชิงเทรามีครบทั้ง ๙ ประเภท (ตามเกณฑ์ การแบ่งของสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา) ลักษณะการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ส่วนใหญ่ ใช้ในลักษณะเชิญเป็นวิทยากรและเน้นด้านวิชาชีพ มากที่สุด และมีการนำมาเป็นสื่อการศึกษา บ้าง ข้อเสนอแนะสำหรับการนำภูมิปัญญา ท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนคือ

สถานศึกษาควรรวบรวมแหล่งภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อนำมาส่งเสริมการเรียนการสอนต่อไป

นอกจากนั้น ผลการวิจัยนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของอาชัญญา รัตนอุบลและคณะ (๒๕๕๑) ซึ่งศึกษา แนวทางการพัฒนาการดำเนินการยกย่องครูภูมิปัญญาไทยในการจัดการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาการศึกษา เศรษฐกิจและสังคมในท้องถิ่นอย่างครบวงจร การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ

- ๑) สังเคราะห์องค์ความรู้ในภาพรวมจากครูภูมิปัญญาไทย
- ๒) ศึกษาสภาพและปัญหาในการพัฒนาการยกย่องครูภูมิปัญญาไทยและ
- ๓) ศึกษาแนวทางการดำเนินการยกย่องครูภูมิปัญญาไทย

กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วยครูภูมิปัญญาไทย ๙ ตำบล รุ่น ๑ ถึงรุ่น ๕ จำนวน ๒๘๒ รายจากทุกภาคของประเทศ วิธีการวิจัยประกอบด้วย การสังเคราะห์องค์ความรู้ในภาพรวมจากครูภูมิปัญญาไทย การสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์เจาะลึกและการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ การวิจัยนี้มีข้อเสนอแนะทั่วไปดังนี้คือ

- ๑) หน่วยงานราชการและองค์กรเอกชนที่เกี่ยวข้องควรประสานงานและเชื่อมโยงกับครูภูมิปัญญาไทยในลักษณะเป็นเครือข่ายการเรียนรู้แลกเปลี่ยนการเรียนรู้และประสบการณ์
- ๒) ควรจะมีหน่วยงานที่เป็นผู้ประสานงานระหว่างครูภูมิปัญญาไทยกับหน่วยงานหรือสถาบันการศึกษาที่เกี่ยวข้องในหลากหลายกิจกรรม
- ๓) การจัดตั้งศูนย์ความรู้ภูมิปัญญาไทยเพื่อเป็นแหล่งสำหรับการเรียนรู้ภูมิปัญญาไทยของชุมชนนั้นๆ
- ๔) การสร้างเครือข่ายครูภูมิปัญญาไทย โดยมีการจัดกิจกรรมให้มาพบปะหรือติดต่อกันอย่างสม่ำเสมอ เพื่อกระชับความสัมพันธ์ระหว่างครูภูมิปัญญาไทยทั่วประเทศ
- ๕) จัดตั้งสภาภูมิปัญญาไทยเพื่อเป็นศูนย์กลางแลกเปลี่ยนความรู้และถ่ายทอดภูมิปัญญาของ

ครูภูมิปัญญาไทย

- ๖) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเช่น สถาบันครอบครัว สถาบันสื่อมวลชน แหล่งชุมชน สถาบันการศึกษา หน่วยงานรัฐ เอกชน มูลนิธิ สมาคม ควรเป็นแหล่งจัดการศึกษาตามอัธยาศัย ร่วมกับครูภูมิปัญญาไทยและเป็นแหล่งความรู้ครูภูมิปัญญาไทยและประชาชนทั่วไป รวมทั้งส่งเสริมสนับสนุนครูภูมิปัญญาไทยในด้านอื่นๆ เช่น งบประมาณ บุคลากรและสถานที่

ข้อเสนอแนะ

จากการดำเนินการวิจัยผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

ข้อเสนอแนะสำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

๑. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรหาวิธีการสร้างความรู้ความเข้าใจแก่นักเรียน นักศึกษา เยาวชน และประชาชนทั่วไป ให้มีจิตสำนึกและเห็นคุณค่าของภูมิปัญญาไทย และอนุรักษ์รักษาไว้ให้ยั่งยืนตลอดไป

๒. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรประชาสัมพันธ์เผยแพร่ผลงานของครูภูมิปัญญาทุกด้านทุกรุ่น โดยผ่านสื่อต่างๆ เพื่อให้ประชาชนได้ทราบรายละเอียดอย่างต่อเนื่อง

๓. หน่วยงานต้นสังกัดของสถาบันการศึกษาควรกำหนดเป็นนโยบายให้สถานศึกษาใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาไทยในการจัดการเรียนการสอน

๔. สถาบันการศึกษาควรจัดทำหลักสูตรเกี่ยวกับภูมิปัญญาไทยในท้องถิ่นให้นักเรียน นักศึกษาได้เรียน

๕. สถาบันการศึกษาควรจัดทำหนังสือหรือเอกสารประกอบการเรียนเกี่ยวกับเรื่องภูมิปัญญาไทย

๖. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรส่งเสริมให้องค์กรท้องถิ่นประสานกับครูภูมิปัญญาท้องถิ่นจัดตั้งกลุ่มอาชีพในแต่ละชุมชน

๗. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรส่งเสริมให้มีการจัดงาน จัดนิทรรศการการเผยแพร่ ผลงานของภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นระยะๆ เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนได้รับทราบอย่างกว้างขวาง

๘. ควรมีการประกาศยกย่องหรือนำเสนอเป็นตัวอย่างในกรณีที่ภูมิปัญญาสามารถส่งเสริมการเรียนรู้หรือส่งเสริมการประกอบอาชีพเพื่อเป็นตัวอย่างแก่ภูมิปัญญาท่านอื่นๆ ต่อไป

๙. ในกรณีของการส่งเสริมอาชีพหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในท้องถิ่นควรทำหน้าที่รวมกลุ่ม

ประชาชนและประสานงานการจัดฝึกอบรมวิชาชีพโดยเชิญครูภูมิปัญญาในท้องถิ่นเป็นผู้ให้ความรู้

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

๑) ควรมีการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพเจาะลึกครูภูมิปัญญาบางท่าน (Case Study) ที่ประสบผลสำเร็จในการส่งเสริมการเรียนรู้หรือส่งเสริมการประกอบอาชีพ

๒) ควรมีการศึกษารูปแบบที่เหมาะสมของศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาไทยตามความต้องการของประชาชนผู้รับบริการ

๓) ควรมีการศึกษาเชิงติดตามผลการส่งเสริมการเรียนรู้และการสร้างอาชีพของครูภูมิปัญญาไทยเป็นระยะๆ

รายการอ้างอิง

- บังอร ฝ่ายลัจจา. (๒๕๔๖). *การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการจัดการเรียนการสอนการศึกษานอกโรงเรียนในจังหวัดฉะเชิงเทรา*. ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยบูรพา.
- ประเวศ วะสี. (๒๕๓๐). *การสร้างภูมิปัญญาไทยกับพัฒนา วารสารชุมชนพัฒนา*. (๒), ๒๒-๒๔.
- _____. (๒๕๓๓). *การสร้างสรรค์ภูมิปัญญาไทยเพื่อการพัฒนา ใน การสัมมนาทางวิชาการเรื่องภูมิปัญญาชาวบ้าน*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- _____. (๒๕๔๕). *พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ (แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๕๔๕)*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.
- เลขาธิการสภาการศึกษา, สำนักงาน. (๒๕๔๖ก). *คู่มือสรรหาและคัดเลือกครูภูมิปัญญาไทย*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.
- _____. (๒๕๔๖ข). *ประวัติชีวิต การเรียนรู้ วิธีการถ่ายทอดและกระบวนการถ่ายทอดความรู้ของครูภูมิปัญญาไทยด้านศิลปกรรม: ดนตรีพื้นบ้าน-พิณ*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (เอกสารอัดสำเนา).
- _____. (๒๕๔๖ค). *รายงานสัมมนาทางวิชาการเรื่องศูนย์กลางการเรียนรู้ภูมิปัญญาไทยหัวใจการปฏิรูปการเรียนรู้สู่ชุมชน*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.

_____ (๒๕๔๙). *ครูภูมิปัญญาไทยรุ่นที่ ๕ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงาน
เลขาธิการสภาการศึกษา.

วิชาการ, กรม. (๒๕๓๙). *ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการเรียนการสอนในระดับประถมศึกษาและ
มัธยมศึกษา*. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ

สุมาลี สังข์ศรี. (๒๕๔๕). การพัฒนาการเรียนรู้ตลอดชีวิต ใน *ประมวลสาระชุดวิชาบริบททางการศึกษา*.
สาขาวิชาศึกษาศาสตร์. นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

เหม ทองชัย. (๒๕๔๔). “*ภูมิปัญญาไทย*” *วิถีไทย*. กรุงเทพมหานคร: เวิร์ดเวฟ.

อาชัญญา รัตนอุบลและคณะ. (๒๕๕๑). *แนวทางการพัฒนาการดำเนินการยกย่องครูภูมิปัญญาไทยในการ
เรียนรู้เพื่อพัฒนาการศึกษา เศรษฐกิจและสังคมในท้องถิ่นอย่างครบวงจร*. กรุงเทพมหานคร:
สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.

เอกวิทย์ ณ ถกลาง. (๒๕๔๒). แนวคิดการศึกษากับการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น. *วารสารครุศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ปีที่ ๒๗, ฉบับที่ ๒ (พฤศจิกายน ๒๕๔๑ – กุมภาพันธ์ ๒๕๔๒),
๑-๒๑.*

ผู้เขียน

ศาสตราจารย์ ดร. สุมาลี สังข์ศรี อาจารย์ประจำสาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัย
ธรรมาธิราช จังหวัดนนทบุรี ๑๑๑๒๐ อีเมล: sumalee.sungsri@gmail.com